

Boże Narodzenie 2023

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku na rok 2023

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Ostatnie badanie dotyczące świąt Bożego Narodzenia realizowaliśmy w czasie pandemii COVID-19¹. Co dwa lata pytamy, czym są dla Polaków te święta, w jakim gronie je spędzą, jakie tradycje z nimi związane zachowują, a także czy tegoroczne Boże Narodzenie będzie dla nich równie dostatnie jak poprzednie. W obecnym sondażu², ze względu na istotne przemiany społeczne, obejmujące w dużej mierze sferę religijną, zdecydowaliśmy się przeformułować dotychczasowe pytania, aby lepiej odpowiadały rzeczywistości kulturowej i trafniej badały przedmiot naszego zainteresowania.

CZYM SĄ DLA NAS ŚWIĘTA BOŻEGO NARODZENIA?

Najpierw zapytaliśmy badanych o to, czym przede wszystkim są dla nich święta Bożego Narodzenia. Okazało się, że dla większości Polaków (62%) Boże Narodzenie to w pierwszej kolejności święto rodzinne. Tylko dla niespełna co piątego mieszkańca naszego kraju (19%) jest to głównie przeżycie religijne, dla co dziesiątego (10%) miła tradycja, a dla co dwudziestego (5%) wypoczynek i przerwa od pracy. Choć w poprzednich latach zadawaliśmy to pytanie w nieco innej formie, to stosunkowo niski odsetek badanych postrzegających Boże Narodzenie w kategoriach przede wszystkim religijnych wydaje się wpisywać w obserwowany przez nas od kilkunastu lat trend spadkowy³.

¹ Zob. komunikat CBOS „Boże Narodzenie 2021”, grudzień 2021 (oprac. J. Scovil).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (404) przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej imiennej próbie pełnoletnich mieszkańców Polski, wylosowanej z rejestru PESEL.

Każdy respondent wybierał samodzielnie jedną z metod:

– wywiad bezpośredni z udziałem ankietera (metoda CAPI),

– wywiad telefoniczny po skontaktowaniu się z ankieterem CBOS (CATI) – dane kontaktowe respondent otrzymywał w liście zapowiednim od CBOS,

– samodzielne wypełnienie ankiety internetowej (CAWI), do której dostęp był możliwy na podstawie loginu i hasła przekazanego respondentowi w liście zapowiednim od CBOS.

We wszystkich trzech przypadkach ankieta miała taki sam zestaw pytań oraz strukturę. Badanie zrealizowano w dniach od 28 listopada do 12 grudnia 2023 roku na próbie liczącej 961 osób (w tym: 56,8% metodą CAPI, 31,1% – CATI i 12,1% – CAWI).

CBOS realizuje badania statutowe w ramach opisanej wyżej procedury od maja 2020 roku, w każdym przypadku podając proporcję wywiadów bezpośrednich, telefonicznych i internetowych.

³ Zob. przypis 1.

RYS. 1. Czym dla Pana(i) są święta Bożego Narodzenia? Czy przede wszystkim są one:

Boże Narodzenie za przeżycie religijne uznają ponadprzeciętnie często kobiety (25% wobec zaledwie 12% mężczyzn), badani powyżej 55 roku życia (po 26% w grupie wiekowej 55–64 lata oraz 65-latków i starszych wobec 8% w grupie 25–34 lata), respondenci mieszkający na wsi (22% wobec 15% mieszkańców największych miast), o poglądach prawicowych (28% wobec 8% sympatyzujących z lewicą) oraz – co oczywiste – osoby częściej praktykujące religijnie (57% wśród uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu wobec 5% wśród niepraktykujących) – zob. tabelę aneksową 1.

PODTRZYMYWANE TRADYCJE WIGILIJNE

Niezależnie od zmian w postrzeganiu świąt Bożego Narodzenia, wiele zwyczajów wigilijnych jest dziś kultywowanych w polskich domach w równym stopniu, co ćwierć wieku temu. Niezmiennie prawie wszyscy Polacy składają sobie w Wigilię życzenia (98%), spożywają tradycyjne potrawy wigilijne (98%), dzielą się opłatkiem (97%), a także przystrajają choinki (96%). Ogromna większość mówi też w tym kontekście o wzajemnych odwiedzinach, stanowiących okazję do wymiany życzeń z krewnymi i znajomymi (91%), przygotowywaniu prezentów pod choinkę (91%), wysyłaniu życzeń świątecznych (85%), a także przygotowywaniu dodatkowego nakrycia na stole dla niespodziewanego gościa (83%).

TABELA 1

Które z poniższych zwyczajów wigilijnych zachowywane są w Pana(i) rodzinie?	Wskazania respondentów według terminów badań										
	1998	2000	2002	2003	2008	2013	2015	2017	2019	2021	2023
	w procentach										
Wzajemne składanie sobie życzeń	99	98	98	98	98	98	99	99	99	98	98
Spożywanie tradycyjnych wigilijnych potraw	98	97	97	97	97	98	98	98	98	98	98
Dzielenie się opłatkiem	99	98	98	98	98	98	98	98	98	97	97
Przystrajanie, ubieranie choinki	98	96	95	94	98	94	96	97	97	97	96
Wzajemne odwiedziny, wymiana życzeń z krewnymi, znajomymi	80	75	81	65	83	89	92	94	95	91	91
Przygotowanie prezentów pod choinkę	87	86	83	87	89	86	89	90	91	91	91
Wysyłanie życzeń świątecznych*	-	-	-	-	-	-	91	91	84	92	85
Przygotowanie dodatkowego nakrycia na stole dla niespodziewanego gościa	93	91	88	89	94	91	91	90	91	88	83
Zachowanie postu w Wigilię	95	94	95	92	91	89	86	87	88	83	78
Wkładanie siana pod obrus	50	59	63	69	77	76	77	75	76	75	-
Śpiewanie kolęd	82	80	79	79	80	78	79	79	80	70	73
Odwiedzanie grobów osób bliskich	58	56	56	51	67	68	76	77	83	70	70
Przygotowanie zwyczajowej liczby potraw	72	75	76	78	81	68	73	76	76	62	61
Odmawianie modlitwy, odczytanie odpowiedniego fragmentu Pisma Świętego	70	68	66	74	72	66	67	67	68	60	59
Przystępowanie do spowiedzi	-	-	-	-	-	-	69	65	65	59	57
Udział w pasterce	80	79	74	74	75	70	69	66	66	53	54
Wysyłanie tradycyjnych kartek świątecznych	-	-	89	-	77	61	63	57	51	36	-
Zaproszenie na Wigilię osoby samotnej lub ubogiej	-	32	24	23	35	33	33	35	29	29	28

* W pomiarach z 2015, 2017 oraz 2019 roku pytaliśmy o trzy osobne rodzaje wysyłanych życzeń: „Wysyłanie elektronicznych kartek świątecznych lub e-maili z życzeniami”, „Wysyłanie SMS-ów z życzeniami” oraz „Wysyłanie tradycyjnych kartek świątecznych”. W 2021 roku ograniczyliśmy się już do dwóch rodzajów: „Wysyłanie życzeń świątecznych za pomocą SMS-ów, komunikatorów internetowych, e-maili, kartek elektronicznych itp.” oraz „Wysyłanie tradycyjnych kartek świątecznych”. Wreszcie obecnie zdecydowaliśmy się zadawać już tylko jedno zbiorcze pytanie o „Wysyłanie życzeń świątecznych”. Prezentowane w tabeli wyniki dla lat 2015, 2017, 2019 oraz 2021 stanowią więc odsetki respondentów, którzy w tamtych latach odpowiedzieli twierdząco na przynajmniej jedno z zadawanych wówczas pytań dotyczących wysyłania życzeń.

Od lat stopniowo zmniejsza się natomiast odsetek osób przestrzegających ściśle religijnych zwyczajów wigilijnych. W porównaniu do poprzedniego pomiaru zmniejszył się zauważalnie na przykład udział badanych zachowujących post w Wigilię (78%, spadek o 5 punktów procentowych wobec 2021 roku i o 17 punktów względem pierwszego pomiaru z 1998 roku). Odsetki Polaków podtrzymujących pozostałe ściśle religijne tradycje pozostały co prawda na poziomie podobnym do tego sprzed dwóch lat, ale pamiętajmy, że w 2021 roku utrzymywała się wciąż pandemia, która przyczyniła się do ograniczenia możliwości przestrzegania wielu religijnych zwyczajów. Warto też zauważyć, że tegoroczne wyniki są wciąż znacząco niższe niż w naszych pierwszych pomiarach: obecnie 59% badanych odmawia w Wigilię modlitwę lub odczytuje odpowiedni fragment Pisma Świętego (spadek o 11 punktów względem 1998 roku), 57% przystępuje do spowiedzi (spadek

o 12 punktów względem 2015 roku, kiedy po raz pierwszy o to pytaliśmy), a 54% respondentów bierze udział w pastercie (spadek aż o 26 punktów względem końca lat dziewięćdziesiątych).

W przypadku pozostałych zwyczajów na zbliżonym poziomie utrzymał się udział ankietowanych śpiewających kolędy (73%), odwiedzających groby bliskich (70% - tutaj akurat mamy do czynienia ze wzrostem od 1998 roku, kiedy to odsetek ten wynosił 58%), osób przygotowujących zwyczajową liczbę potraw wigilijnych (61%) czy zapraszających na Wigilię osobę samotną lub ubogą (28%).

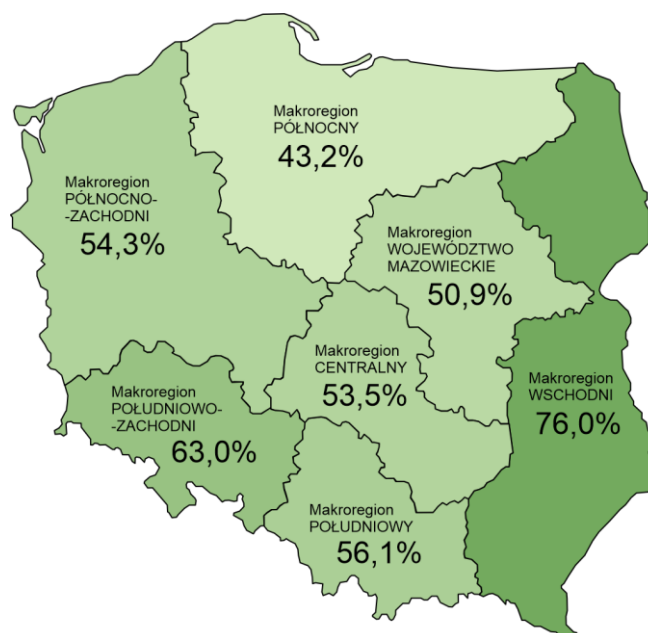
Za pomocą analizy klastrowej (analizy skupień) wyróżniliśmy trzy grupy respondentów ze względu na przestrzegane przez nich zwyczaje: grupę kultywującą tylko świeckie tradycje, takie jak ubieranie choinki czy wymienianie się prezentami (stanowiła ona 14% badanych); grupę tradycyjną, zachowującą większość zwyczajów wigilijnych, w tym tych ściśle religijnych (57% badanych); oraz grupę pośrednią, kultywującą większość zwyczajów poza tymi ściśle religijnymi (29% badanych). Analiza krzyżowa pokazuje z kolei, że członkowie drugiej – najbardziej tradycyjnej grupy dominują wyraźnie na wsi (68%), podczas gdy w największych miastach stosunek między trzema grupami jest już znacznie bardziej zrównoważony (łagodnie przeważa tu grupa pośrednia z wynikiem 37%) – zob. tabelę 2.

TABELA 2

Wielkość miejsca zamieszkania	Grupy respondentów ze względu na przestrzegane przez nich zwyczaje wigilijne		
	Grupa 1 – tylko świeckie tradycje	Grupa 2 – najbardziej tradycyjni	Grupa 3 – pośrednia
	w procentach		
Wieś	10	69	22
Miasto do 19 999	14	57	30
20 000 – 99 999	15	53	32
100 000 – 499 999	18	42	41
500 000 i więcej mieszkańców	27	36	37

Interesujące zależności ukazują się również przy zestawieniu utworzonych w powyższy sposób grup z makroregionami Polski, w których mieszkają badani. Grupa druga, do której należą najbardziej tradycyjni ankietowani, jest najsilniej reprezentowana w makroregionie wschodnim (76%), obejmującym województwo lubelskie i podkarpackie, a najsłabiej w makroregionie północnym (43%), obejmującym województwo pomorskie, kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie – zob. rysunek 2.

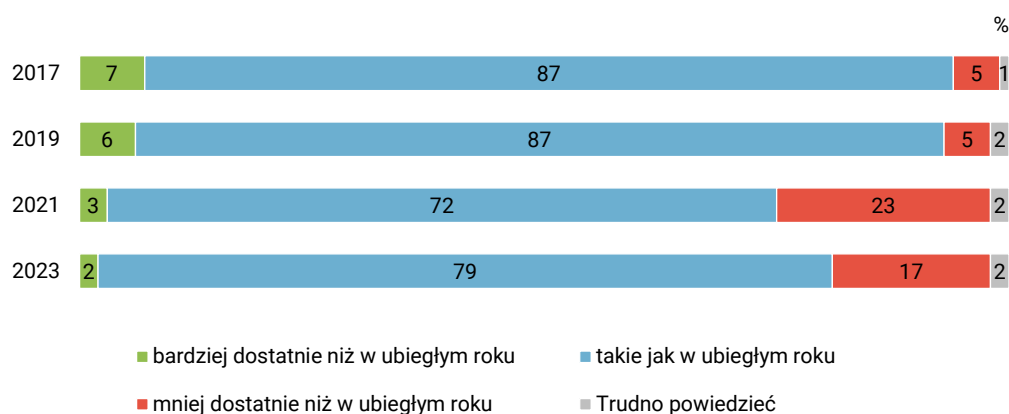
RYS. 2. Udział najbardziej tradycyjnej grupy badanych w populacji poszczególnych makroregionów Polski

JAKIE BĘDĄ TEGOROCZNE ŚWIĘTA?

Zapytaliśmy też naszych respondentów o to, czy tegoroczne święta w ich rodzinie będą równie dostatnie jak poprzednie. Większość stwierdziła, że tak (79%), co stanowi 7-punktowy wzrost w stosunku do 2021 roku. Warto przy tym zauważyć, że pozostaje to wciąż wynik wyraźnie niższy od tych notowanych przed wybuchem pandemii Covid-19, kiedy ogólna sytuacja gospodarcza była bardziej stabilna. Również odsetek badanych przewidujących święta mniej dostatnie co prawda spadł o 6 punktów procentowych względem poprzedniego pomiaru (z 23% do 17%), ale jest nadal ponad trzykrotnie wyższy od tych notowanych wcześniej. Udział ankietowanych przewidujących święta bardziej dostatnie niż w ubiegłym roku zawsze był niski, jednak obecnie jest niższy niż kiedykolwiek i wynosi 2%.

RYS. 3. Czy uważa Pan(i), że tegoroczne święta w Pana(i) rodzinie będą:

Przewidywania dotyczące obfitości świąt Bożego Narodzenia są powiązane, co oczywiste, z sytuacją materialną samych badanych. Mniej dostatnich świąt wyraźnie częściej niż pozostali spodziewają się osoby oceniające swoje warunki materialne jako złe (58% wobec 8% wśród osób oceniających je jako dobre), a także osoby o niższych dochodach, wynoszących mniej niż 1500 zł na osobę w gospodarstwie domowym (33% wobec 11% wśród osiągających dochody powyżej 4000 zł *per capita*). Spośród grup społeczno-zawodowych mniej dostatnie święta przewidują ponadprzeciętnie często renciści (33%), bezrobotni (25%) i rolnicy (25%) – zob. tabelę aneksową 2.

Boże Narodzenie uważane jest przez większość Polaków przede wszystkim za święto rodzinne, a mniej niż co piąty uznaje je w pierwszej kolejności za przeżycie religijne. Zdecydowana większość badanych niezmiennie przestrzega pewnych świątecznych zwyczajów, takich jak: składanie sobie nawzajem życzeń, spożywanie tradycyjnych wigilijnych potraw, dzielenie się opłatkiem czy przystrajanie choinki. Część tradycyjnych zwyczajów staje się jednak z biegiem lat coraz mniej popularna, w tym zwłaszcza zwyczaje ściśle religijne, takie jak: udział w pasterce, zachowywanie postu w Wigilię, odmawianie modlitwy lub odczytywanie odpowiedniego fragmentu Pisma Świętego czy przystępowanie do spowiedzi. Większość Polaków przewiduje, że tegoroczne święta będą w ich rodzinach tak samo dostatnie jak poprzednie.

Opracowali

Marta Bożewicz, Michał Feliksiak
i Jonathan Scovil

TABELA 1

		Czym są dla Pana(i) święta Bożego Narodzenia? Czy przede wszystkim są one:							Liczba osób
		świętem rodzinnym	przeżyciem religijnym	miłą tradycją	wypoczynkiem, przerwą w pracy	okazją do spotkań z przyjaciółmi	kłopotem i wysiłkiem związanym ze świątecznymi przygotowawami	czymś innym	
		%	%	%	%	%	%	%	
Ogółem		62	19	10	5	1	2	1	959
Płeć	Mężczyźni	67	12	11	7	1	2	0	452
	Kobiety	59	25	9	3	1	2	1	507
Wiek	18–24 lata	63	17	10	5	1	5		91
	25–34	62	8	18	10	2	1		147
	35–44	64	17	7	8	0	2	1	187
	45–54	63	16	11	6	2	1	1	157
	55–64	59	26	8	4	1	2	1	147
	65 lat i więcej	64	26	8	0	0	0	0	230
Miejsce zamieszkania	Wieś	65	22	7	4	1	0	0	395
	Miasto do 19 999	67	19	10	2	1	1	0	137
	20 000 – 99 999	64	15	11	4	1	4	1	185
	100 000 – 499 999	54	20	16	7		2	1	136
	500 000 i więcej mieszk.	56	15	14	10	0	3	1	106
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	65	23	3	5	1	2	1	135
	Zasadnicze zawodowe	69	17	7	4	2	1		207
	Średnie	61	16	13	6	1	2	1	344
	Wyższe	59	22	12	5		2	1	274
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	57	22	13	7	1	1		126
	Średni personel, technicy	59	10	11	18	2			54
	Pracownicy adm.-biurowi	51	23	12	8		3	2	67
	Pracownicy usług	75	9	9	4	1	1		82
	Robotnicy wykwalifikowani	69	9	11	9	1		1	108
	Robotnicy niewykwalifik.	71	17	2	4	6			27
	Rolnicy	79	11	3	4		3		40
	Pracujący na własny rach.	54	22	14	7		2		39
	Bezrobotni	45	16	27	6			5	14
	Emeryci	60	28	9		1	1	1	253
	Renciści	69	14	4	11	2			49
	Uczniowie i studenci	59	17	9	3	2	11		48
	Zajmujący się domem i inni	62	21	15			2		51
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	58	28	5	4	1	2	2	143
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	68	9	14	7	2			107
	sekt. prywat. poza rolnict.	63	12	14	9	1	1		248
	prywatnym gosp. rolnym	79	10	3	5		3		44
Dochody na jedną osobę	Do 1499 zł	68	14	4	9	3	1	1	86
	Od 1500 zł do 1999 zł	67	20	7	4	1	1	1	124
	Od 2000 zł do 2999 zł	59	26	11	3	1	0	0	199
	Od 3000 zł do 3999 zł	67	11	13	4	1	3		124
	4000 zł i więcej	59	18	14	6	1	0	1	150
	Trudno powiedzieć	58	20	13	7		2		94
	Odmowa odpowiedzi	62	19	8	6	1	3	1	181
Ocena własnych war. mater.	Złe	56	17	16	3	3	4	2	52
	Średnie	63	16	12	4	2	1	1	362
	Dobre	63	21	9	6	0	2	0	545
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	34	57	3	6	0	0	0	47
	Raz w tygodniu	61	35	2	1	0	1	0	320
	1–2 razy w miesiącu	72	15	7	3	1	2		130
	Kilka razy w roku	74	5	14	4	2	0	1	250
	W ogóle nie uczestniczy	53	5	20	14	2	4	2	200
Poglądy polityczne	Lewica	61	8	17	10	1	3	1	221
	Centrum	69	14	10	4	1	2	0	232
	Prawica	60	28	7	3	1	1	0	368
	Trudno powiedzieć	63	19	8	6	1	3	1	111

TABELA 2

		Czy uważa Pan(i), że tegoroczne Święta w Pana(i) rodzinie będą:				Liczba osób
		bardziej dostatanie niż w ubiegłym roku	takie jak w ubiegłym roku	mniej dostatanie niż w ubiegłym roku	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		2	79	17	2	955
Płeć	Mężczyźni	2	81	15	2	450
	Kobiety	3	77	18	2	506
Wiek	18–24 lata	5	83	10	2	91
	25–34	3	75	20	1	146
	35–44	3	80	15	2	184
	45–54	0	80	17	3	156
	55–64	2	79	19	1	147
	65 lat i więcej	2	78	17	3	231
Miejsce zamieszkania	Wieś	2	82	14	1	394
	Miasto do 19 999	1	79	19	1	137
	20 000 – 99 999	4	74	20	3	185
	100 000 – 499 999	3	74	21	3	136
	500 000 i więcej mieszk.	3	82	12	3	104
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	5	71	20	5	136
	Zasadnicze zawodowe	1	78	19	1	207
	Średnie	3	79	17	1	341
	Wyższe	1	83	13	2	272
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	2	81	14	4	126
	Średni personel, technicy	5	80	13	1	54
	Pracownicy adm.-biurowi	2	84	14		66
	Pracownicy usług	2	73	23	2	82
	Robotnicy wykwalifikowani	4	89	7		108
	Robotnicy niewykwalifik.	4	83	13		27
	Rolnicy	0	75	25		39
	Pracujący na własny rach.		86	12	2	39
	Bezrobotni	0	65	25	9	14
	Emeryci	1	77	19	3	254
	Renciści	2	66	33		47
	Uczniowie i studenci	10	82	5	3	47
	Zajmujący się domem i inni		73	23	4	51
	Pracuje w:	inst. państw., publicznej	1	86	11	2
spółce właścicieli prywatnych i państwa		4	77	15	4	107
sekt. prywat. poza rolnict.		3	81	15	1	248
prywatnym gosp. rolnym			76	24		43
Dochody na jedną osobę	Do 1499 zł	1	65	33	2	84
	Od 1500 zł do 1999 zł	4	72	24		124
	Od 2000 zł do 2999 zł	1	80	16	2	200
	Od 3000 zł do 3999 zł		80	16	4	124
	4000 zł i więcej	3	85	11	1	150
	Trudno powiedzieć		80	17	4	94
	Odmowa odpowiedzi	5	83	10	2	179
Ocena własnych war. mater.	Złe	0	42	58	0	50
	Średnie	2	72	24	2	363
	Dobre	3	87	8	2	542
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	6	73	16	5	46
	Raz w tygodniu	1	86	11	1	320
	1–2 razy w miesiącu	3	78	16	2	130
	Kilka razy w roku	3	73	23	1	250
	W ogóle nie uczestniczy	2	78	17	3	199
Poglądy polityczne	Lewica	2	77	20	1	219
	Centrum	3	82	13	2	231
	Prawica	1	83	15	1	368
	Trudno powiedzieć	5	70	22	3	110